

TIDSKRIFT FÖR POLITISK FILOSOFI
NR 2 2015 | ÅRGÅNG 19

Bokförlaget THALES

REPLIK TILL LISA FURBERG:

»FEMINISM, PERFEKTIONISM OCH SURROGATMODERSKAP»,
TPF 2014:3

Simon Rosenqvist

I EN INTRESSANT artikel i *Tidskrift för politisk filosofi* argumenterar Lisa Furberg för att altruistiskt surrogatmödraskap kan anses moraliskt problematiskt utifrån en perfektionistisk teori om det goda livet (Furberg 2014). I följande svar riktar jag ett antal invändningar mot Furbergs resonemang.

1. Furberg om altruistiskt surrogatmoderskap

SURROGATMODERSKAP INNEBÄR »att en kvinna upplåter sin kropp och blir gravid med den uttalade avsikten att efter födseln lämna över barnet till ett annat par eller en annan person» (Statens medicinsk-etiska råd 2013: 21). Vid kommersiellt surrogatmödraskap utgår ekonomisk ersättning för graviditeten, medan detta inte är fallet vid altruistiskt surrogatmödraskap. Många har nog uppfattningen att kommersiellt surrogatmödraskap därmed är moraliskt tvivelaktigt, inte minst på grund av risken för att fattiga och utsatta kvinnor ska exploateras.¹ Men det är, med Furbergs ord, »för många inte lika tydligt att det altruistiska surrogatmoderskapet är moraliskt problematiskt. Det verkar helt enkelt svårt att sätta fingret på vad som skulle vara felet med den altruistiska formen» (Furberg 2014: 1; vidare referenser till Furberg om inte annat anges).

Furberg föreslår i sin artikel ett sätt på vilket vi kan kritisera altruistiskt surrogatmödraskap. Hon utgår från ett resonemang av Kimberly Yuracko i hennes *Perfectionism and Contemporary Feminist Values* (2003). Enligt Yuracko kan kvinnors val kritiseras utifrån »en perfektionistisk idé om det goda livet» enligt vilken vissa val »inte är förenliga med ett gott mänskligt liv» (Furberg 2014, s. 4).

Detta ställs i kontrast mot en liberal feminism enligt vilken kvinnans val är »legitimt om det inte är ett val som hon utfört under någon typ av tvång» (s. 3). Yuracko menar att feminister utifrån en perfektionistisk idé kan kritisera kvinnors val »att arbeta inom sexindustrin, att medvetet framställa sig själva som sexobjekt eller att helt ge upp sitt aktiva deltagande i arbetslivet för att vara hemma och ta hand om hem, man och barn» (s. 1). I sin bok diskuterar Yuracko också den feministiska kritiken av så kallade förföriska erbjudanden, vilket är erbjudanden där agenten tvingas »fatta ett beslut i relation till en viss valuppsättning, nämligen en valuppsättning som innehåller två saker som inte borde vägas mot varandra» (s. 6). I fallet med prostitution är det till exempel den ekonomiska vinsten för personen som inte bör vägas mot hans sexualitet. Enligt Yuracko förutsätter denna kritik en perfektionistisk idé om det goda livet – vad som är fel med förföriska erbjudanden är helt enkelt att det är oförenligt med att leva ett gott liv att ställas inför ett sådant erbjudande.

Furberg menar att vi på samma sätt kan kritisera surrogatmödraskap. Vid kommersiellt surrogatmödraskap är det den ekonomiska vinsten och graviditeten som inte bör vägas mot varandra. Men enligt Furberg är det inte den ekonomiska ersättningen i sig som är problemet med exempelvis prostitution och surrogatmödraskap, utan istället »det faktum att någon som prostituerar sig (eller som ställs inför valet att prostituera sig) tvingas att se på sig själv på ett speciellt sätt och att detta inte är förenligt med ett blomstrande mänskligt liv» (s. 8). Därmed blir det möjligt att tillämpa samma resonemang även på altruistiskt surrogatmödraskap. Följande jämförelse med »altruistisk prostitution» är belysande:

Anta t.ex. att en ung kvinna får en förfrågan från familjens nära vänner om att ha en sexuell relation med deras utvecklingsstörda son som just nu går igenom en period med stora sexuella behov. De erbjuder henne ingen betalning, men menar att det vore hemskt vänligt av henne att ställa upp eftersom det ju är svårt för sonen att få sina sexuella behov tillfredsställda på annat sätt – hon kan dock få lite pengar för ökade omkostnader. Flickan går hem och funderar på sina alternativ: hon har ingen egentlig vilja

att ha sex med den utvecklingsstörda sonen, men känner att hon kanske borde göra det de ber om – familjerna är ju ändå goda vänner och hon tycker synd om dem för att de har det besvärligt med sonen. Hon beslutar sig således för att ställa upp. (ss. 8–9)

Problemet är att:

[ä]ven utan kommersialisering och det mindre ädla motivet att tjäna pengar, är det val kvinnan ställs inför moraliskt problematiskt eftersom hon ombeds att tänka på sig själv och sin kropp som något som kan upplåtas för någon annan. Det är, i Yurackos termer, ett förföriskt erbjudande: det erbjuder uppskattning från den närmaste omgivningen (något som kanske är extra svårt för en ung kvinna att stå emot) för sexuella tjänster (något som en person inte borde se som en potentiell vara). Förslaget i sig är förnedrande och att man vädjar till kvinnans omsorg om andra gör inte situationen bättre än om man hade erbjudit henne pengar. (s. 9)

I både fallet med altruistisk prostitution och altruistiskt surrogatmödraskap ombeds personen att tänka på sig själv och sin kropp som något som kan upplåtas för någon annan, och i båda fallen rör det sig om ett »förföriskt erbjudande»: hen erbjuds något som är svårt att stå emot, pengar eller uppskattning, i gengäld för något som inte borde ses som en potentiell vara. Sammantaget leds Furberg till slutsatsen att:

[o]avsett motiv eller förekomsten av ekonomiska transaktioner verkar surrogatmoderskap – i likhet med prostitution – ställa kvinnor i en situation där de lockas att göra ett val som till sitt innehåll är oförenligt med ett blomstrande mänskligt liv. Det finns således feministiskt välgrundade skäl att hävda att även det altruistiska surrogatmoderskapet är moraliskt tvivelaktigt, men den som vill åberopa dessa skäl stödjer sig bäst på en perfektionistisk teori om det goda livet. (ss. 9–10)

2. Altruistiskt surrogatmödraskap och det goda livet

JAG KOMMER I det följande att utgå från att termerna »gott» och »blomstrande» i sammanhanget kan ses som synonymter, och för

enkelhetens skull använder jag mig enbart av uttrycket »goda liv». För det andra antar jag att Furberg med »goda liv» avser en värdering av hur bra en persons liv är för personen själv, och inte hur gott personens liv är i exempelvis moraliskt avseende. Slutligen så kommer jag liksom Furberg fokusera på surrogatmödraskap för kvinnor, men det är värt att notera att även vissa män kan bli gravida och även surrogatmödrar.

Med detta sagt förstår jag Furberg på följande sätt. Det finns enligt henne en rimlig perfektionistisk teori enligt vilken altruistiskt surrogatmödraskap är oförenligt med att leva ett gott liv, och detta gör möjligt en kritik av surrogatmödraskap »oavsett i vilken form det förekommer» (s. 2). Mer specifikt diskuterar Furberg möjligheten att altruistiskt surrogatmödraskap är oförenligt med att leva ett gott liv eftersom det involverar ett förföriskt erbjudande.

Låt mig först säga något om Furbergs övergripande förslag. Jag är inte lika övertygad som hon om att perfektionismen kan ge oss den här sortens generella kritik av altruistiskt surrogatmödraskap. Om jag förstår Furberg rätt så ska det finnas något problematiskt med varje fall av surrogatmödraskap. Målet är alltså inte endast att argumentera för att surrogatmödraskap är oförenligt med ett gott liv för vissa kvinnor – snarare vill perfektionisten visa att det är oförenligt med ett gott liv för alla kvinnor.

Problemet är att det verkar finnas fall där surrogatmödraskap är uppenbart förenligt med ett gott liv. En perfektionistisk teori enligt vilken samtliga fall av surrogatmödraskap är oförenliga med ett gott liv skulle därför vara orimligt restriktiv. Ta till exempel ett fall där en nära vän eller släkting hjälper ett barnlöst par att få barn, och där surrogatmödrskapet varken leder till något lidande för paret, barnet, eller kvinnan; och inte heller skadar kvinnans relation till paret. Det verkar märkligt att säga att bara för att hon väljer att föda ett barn åt en vän eller släkting, personer med vilka hon har goda relationer och vill hjälpa, så kan hon inte längre leva ett gott liv, och detta även om hon inte på något sätt upplever sitt liv som sämre. Men detta skulle alltså vara fallet om altruistiskt surrogatmödraskap vore oförenligt med ett gott liv.

Ett annat, mer artificiellt, exempel ser ut som följer. Föreställ dig två kvinnor, Sara och Miriam, som av en eller annan anledning väljer att föda varandras barn. Jämför nu med två andra kvinnor, Leila och Klara, som lever i alla avseende identiska liv till Sara och Miriam, men med ett undantag: de föder sina egna istället för varandras barn. Det tycks otroligt att Sara och Miriam skulle förvägras att leva goda liv, medan Leila och Klara inte gör det. Det verkar med andra ord inte vara surrogatmödrskapet i sig som är problemet.

Ovanstående tycks även gälla om vi argumenterar för en svagare tes, nämligen att altruistiskt surrogatmödrskap, snarare än att vara oförenligt med ett gott liv, bara försämrar ens liv. Detta tycks väl på många sätt rimligare. Man tycker ju att även om en kvinna väljer att bli surrogatmoder har hon inte därmed försakat sina möjligheter till ett gott liv. På sin höjd har hon väl i så fall försämrat sitt liv, men detta kan i så fall vägas upp av att tillräckligt mycket annat går bra för henne. Men även detta förslag vore problematiskt. Tar vi Sara och Miriam tycks deras liv inte ens ha försämrats av att de varit surrogatmödrar – deras liv är lika bra som Leila och Klaras.

3. Förföriska erbjudanden

SER VI TILL Furbergs artikel diskuterar hon alltså en specifik perfektionistisk teori enligt vilken problemet med altruistiskt surrogatmödrskap, liksom med kommersiellt surrogatmödrskap samt altruistisk och kommersiell prostitution, är att det involverar förföriska erbjudanden. Det är dock inte klart exakt vad som är problemet med förföriska erbjudanden. Är det att få eller ställas inför ett erbjudande att bli gravid med och föda en annan persons barn mot uppskattning som är svår att stå emot, som är oförenligt med att leva ett gott liv? Eller är det att personen därmed »ombeds att tänka på sig själv och sin kropp som något som kan upplåtas för någon annan» (s. 9)? I det senare fallet kanske problemet snarare är att befinna sig i ett visst psykologiskt tillstånd – att tänka på sig själv och sin kropp som något som kan upplåtas för någon annan, att »tvingas se på sig själv på ett speciellt sätt» (s. 8). Ytterligare en möjlighet är att båda ovanstående förslag är riktiga: ett gott liv är oförenligt med

både att få eller ställas inför förföriska erbjudanden och att befinna sig i sagda psykologiska tillstånd.

Det är också värt att notera att om vi med en perfektionistisk teori vill (i) kritisera surrogatmödraskap i alla dess former, så räcker det inte att visa hur (ii) det enligt teorin är oförenligt med ett gott liv att ställas inför förföriska erbjudanden. Dels kan det ju finnas fall av altruistiskt surrogatmödraskap där kvinnan inte får uppskattning i gengäld för graviditeten, och där hon inte heller har svårt att stå emot sådan uppskattning. Det skulle då inte röra sig om ett förföriskt erbjudande i meningen att det erbjuder »uppskattning från den närmaste omgivningen (något som kanske är extra svårt för en ung kvinna att stå emot)» (s. 9). Dels är det inte svårt att tänka sig kvinnor som blir altruistiska surrogatmödrar utan att de därmed börjar tänka på sig själva som något som kan upplåtas för andra. Dessa fall av surrogatmödraskap skulle då komma ut som godtagbara för perfektionisten. Å andra sidan kanske detta också kan ses som en fördel för hennes teori. Som jag argumenterade för ovan så verkar det ju finnas vissa fall av altruistiskt surrogatmödraskap som är uppenbart förenliga med ett gott liv.

Jag ser dock två problem med att kritisera surrogatmödraskap utifrån att de involverar förföriska erbjudanden. För det första kan vi, precis som ovan, skilja på en stark och en svag tes, där den starkare säger att ställas inför förföriska erbjudanden är oförenligt med att leva ett gott liv, och den svagare säger endast att dylika erbjudanden försämrar ens liv. Det förra alternativet tycks dock väl starkt i min mening – bara för att jag ställts inför ett förföriskt erbjudande, eller börjat tänka på mig själv och min kropp som »något som kan upplåtas för någon annan», så gör det väl inte att jag därmed aldrig kan leva ett gott liv? Det skulle innebära att vi kan förstöra någons chanser till ett gott liv bara genom att, till exempel, kontakta henne per telefon och erbjuda henne att bli surrogatmoder åt ett barn eller få henne att tänka en tid på sig själv och sin kropp som något som kan upplåtas åt någon annan, och det oavsett hur resten av hennes liv går.

Perfektionisten kan välja att försvara endast den svagare tesen,

enligt vilken mitt liv kan vara gott om jag blir utsatt för ett förföriskt erbjudande och tänker på mig själv på tidigare nämnda sätt, men bara om tillräckligt mycket annat går bra för mig. Förföriska erbjudanden kan alltså försämra mitt liv, men gör inte nödvändigtvis att jag inte längre kan leva ett gott liv. Men detta öppnar i så fall upp för att altruistiskt surrogatmödraskap kan förbättra en kvinnas liv allt taget i beaktan. Ta till exempel Yurackos perfektionistiska teori enligt vilken en person för att leva ett gott liv bland annat behöver få använda sig av abstrakt tänkande och utveckla en känsla för opersonlig social rättvisa (Yuracko 2003: 119–121). Det är väl åtminstone inte omöjligt att en kvinna som utifrån en djup politisk övertygelse vill hjälpa ett manligt homosexuellt par att få barn däri-genom kan »utveckla en känsla för opersonlig social rättvisa», och att surrogatmödraskap kan förbättra hennes liv i detta avseende. Detta kan vara sant även om hennes liv samtidigt försämras av att hon får ett förföriskt erbjudande. Det är så klart möjligt – och i min mening rimligt – för en perfektionist att förneka Yurackos princip. Alternativt kan hen hävda att surrogatmödraskap inte är en möjlig väg för att utveckla en sådan känsla för rättvisa. Min poäng är endast att det, givet den svagare tesen, är långt ifrån klart vad perfektionisten skulle säga om surrogatmödraskap innan vi vet mer om hur resten av hennes teori ser ut.

Ett allvarligare problem är att förföriska erbjudanden och att tänka på sig själv som något som kan upplåtas för någon annan inte tycks vara varken oförenligt med ett gott liv eller försämra ens liv. Låt oss anta att Sara och Miriam erbjuder varandra uppskattning för graviditeten, uppskattning som de hade svårt att stå emot. Det tycks fullt möjligt att de likväl levde lika bra liv som Leila och Klara. Vi kan också tänka oss en kvinna som under en vanlig graviditet börjar tänka på sig själv som en person som kan upplåtas för någon annan – nämligen för hennes barns skull – men utan att detta gör att hon inte kan leva ett gott liv eller försämrar hennes liv.

Med bakgrund av detta undrar jag om inte problemet med förföriska erbjudanden och att tänka på sig själv och sin kropp som något som kan upplåtas för någon annan egentligen är något an-

nat: nämligen hur det påverkar vårt välmående – hur bra och dåliga våra upplevelser är. Det kan ju finnas risker för ens välmående att bli surrogatmoder i utbyte mot uppskattning, särskilt när vi har svårt att stå emot detta. Kvinnan kan lockas att bli surrogatmoder utan att verkligen vilja det, kanske med konsekvensen att hon blir nedstämd eller upplever sämre självkänsla efteråt. Dessutom finns ju andra faror för ens välmående som hör till graviditeter, såsom risken för förlossningsdepression, som kvinnan kanske ignorerar på grund av påtryckningar. Om detta förslag är riktigt så tycks dock frågan om huruvida altruistiskt surrogatmödraskap är förenligt med ett gott liv inte kunna avgöras endast med hjälp av teoretiska övertåganden. Vad vi behöver är istället fler empiriska studier som mäter hur kvinnor mår under och efter surrogatmödraskap.²

→

Simon Rosenqvist

Noter

1 Den (på svenska) mest uppmärksammade kritiken av surrogatmödraskap, såväl i sin altruistiska som kommersiella form, är nog Kajsa Ekis Ekman's *Varat och Varan* (2011). För en recension av Ekman's bok, se Sandra Lindgren (2011).

2 Tack till Jens Johansson och Milena Siegrist för värdefulla kommentarer på ett tidigare utkast av denna text.

Referenser

EKMAN, KAJSA EKIS (2011) *Varat och Varan*, Stockholm: Leopard förlag.

FURBERG, LISA (2014) »Feminism, perfektionism och surrogatmödraskap», i: *Tidskrift för politisk filosofi*, vol. 1, ss. 1–10.

LINDGREN, SANDRA (2011) »Kajsa Ekis Ekman: »Varat och varan: prostitution, surrogatmödraskap och den delade människan», i: *Tidskrift för politisk filosofi*, vol. 2, ss. 31–39.

SMER rapport (2013:1) *Assisterad befruktning – etiska aspekter*, Stockholm: Socialdepartementet.

YURACKO, KIMBERLY A. (2003) *Perfectionism and Contemporary Feminist Values*, Bloomington: Indiana University Press.